

East African Journal of Swahili Studies

ejss.eanso.org

Volume 7, Issue 1, 2024

Print ISSN: 2707-3467 | Online ISSN: 2707-3475

Title DOI: <https://doi.org/10.37284/2707-3475>

EAST AFRICAN
NATURE &
SCIENCE
ORGANIZATION

Original Article

Tathmini ya Aina za Ujumbe Unaoibuliwa Kutokana na Matumizi ya Lugha katika Kuwasilisha Habari za Mazingira katika Gazeti la Taifa Leo, Kenya

Dkt. Nelly Nzula Kitonga, PhD^{1*}

¹ Chuo Kikuu cha Garissa, S. L. P. 1801 - 70100, Garissa - Kenya.

* Barua pepe ya mawasiliano: nellykitonga83@gau.ac.ke

DOI ya Nakala: <https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1936>

Tarehe ya Uchapishaji: IKISIRI

21 Mei 2024

Istilahi Muhimu:

*Aina ya ujumbe,
Habari za Mazingira,
Gazeti la Taifa Leo,
Kiswahili.*

Utafiti huu unahusu aina za ujumbe unaoibuliwa kutokana na matumizi ya lugha katika kuwasilisha habari za mazingira kwenye gazeti la *Taifa Leo* nchini Kenya. Gazeti la *Taifa Leo* huwasilisha habari kwa wasomaji kwa lugha ya Kiswahili. Lugha ya Kiswahili inatambuliwa na Katiba ya Kenya kama lugha ya Taifa na pia lugha rasmi sambamba na lugha ya Kiingereza. Mazingira ni suala mtambuko na nyeti kitaifa na kimataifa. Mazingira yanaathiri maisha ya kila kiumbe kila siku kwa njia moja au nyingine. Jamii hupata takriban kila kitu kinachohusiana na mazingira yake kupitia vyombo vya habari. Moja kati ya njia zinazotumiwa na vyombo vya habari kupitisha ujumbe kuhusu mazingira kwa watu ni lugha. Inatarajiwa kwamba, kwa vile vyombo vya habari, Gazeti la *Taifa Leo* likiwemo, vimetwikwa jukumu la kuwapasha wanajamii yale yanayoendelea duniani kuhusiana na mazingira, vitafanya hivyo kwa namna ambayo itawawezesha watu kufahamu umuhimu wa mazingira na hivyo kuingiliana nayo kwa njia chanya. Hoja hii inatokana na imani kwamba mtu huelewa ujumbe kulingana na jinsi mwasilishi wa ujumbe husika anavyoteua lugha ili kuwasilisha anachokusudia. Madhumuni ya mwandishi wa matini ndiyo yanamwongoza katika uteuzi wa kipengele cha lugha atakachozingatia katika kuandika anachokusudia kuandika. Aidha, lengo la mwandishi wa matini ndilo huamua jinsi atakavyokiwasilisha kile anachokiandika kwa wasomaji. Kwa hivyo, matumizi ya lugha kwa namna tofauti humwezesha mwandishi wa matini kuibua aina tofauti za ujumbe ili kutimiza madhumuni yake. Uchunguzi huu ulidhamiria kubainisha aina za ujumbe uliowasilishwa na waandishi wa habari katika gazeti la *Taifa Leo*. Utafiti huu ulifanyika maktabani ambapo taarifa kuhusu habari za mazingira zilizochapishwa katika gazeti la *Taifa Leo* zilichanganuliwa. Data ilikusanywa kwa kudondoa matumizi ya lugha katika uwasilishaji wa taarifa za mazingira kutoka magazeti ya *Taifa Leo* teule pamoja na aina za ujumbe uliojitokeza katika habari hizo. Utafiti huu ulibainisha kwamba kuna aina tofauti za ujumbe katika taarifa za mazingira zilizochunguzwa: maana dhamirifu, maana akisifu, maana athirifu, maana kimtindo, maana halisi na maana ashirifu.

APA CITATION

Kitonga, N. N. (2024). Tathmini ya Aina za Ujumbe Unaoibuliwa Kutokana na Matumizi ya Lugha katika Kuwasilisha Habari za Mazingira katika Gazeti la Taifa Leo, Kenya. *East African Journal of Swahili Studies*, 7(1), 244-252. <https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1936>.

CHICAGO CITATION

Kitonga, Nelly Nzula. 2024. "Tathmini ya Aina za Ujumbe Unaoibuliwa Kutokana na Matumizi ya Lugha katika Kuwasilisha Habari za Mazingira katika Gazeti la Taifa Leo, Kenya". *East African Journal of Swahili Studies* 7 (1), 244-252. <https://doi.org/10.37284/jammk.7.1.1936>.

HARVARD CITATION

Kitonga, N. N. (2024) "Tathmini ya Aina za Ujumbe Unaoibuliwa Kutokana na Matumizi ya Lugha katika Kuwasilisha Habari za Mazingira katika Gazeti la Taifa Leo, Kenya", *East African Journal of Swahili Studies*, 7(1), pp. 244-252. doi: 10.37284/jammk.7.1.1936

IEEE CITATION

N. N. Kitonga "Tathmini ya Aina za Ujumbe Unaoibuliwa Kutokana na Matumizi ya Lugha katika Kuwasilisha Habari za Mazingira katika Gazeti la Taifa Leo, Kenya", *EAJSS*, vol. 7, no. 1, pp. 244-252, May. 2024.

MLA CITATION

Kitonga, Nelly Nzula. "Tathmini ya Aina za Ujumbe Unaoibuliwa Kutokana na Matumizi ya Lugha katika Kuwasilisha Habari za Mazingira katika Gazeti la Taifa Leo, Kenya". *East African Journal of Swahili Studies*, Vol. 7, no. 1, May. 2024, pp. 244-252, doi:10.37284/jammk.7.1.1936.

UTANGULIZI

Habari ni matukio ya kila siku yaliyo na athari kwa binadamu na hatimaye kwa mazingira yake. Katika ulimwengu kuna habari ambazo ni za kimsingi zinazomhusu kila mtu na zinazohitaji kuwasilishiwa hadhira inayozisoma kwa uangalifu. Hili linatokana na joja kwamba wasomaji hupata maana ya taarifa kutegemea jinsi zilivyowasilishwa, hasa uteuzi wa lugha katika uwasilishaji wa habari zenyewe (Cruse, 2010). Kwa hivyo, mawasiliano yafaayo yana manufaa kwani yanaweza ama kuhatarisha au kuokoa maisha ya wapokezi wa habari husika. Maisha ya binadamu hutegemea hali ya mazingira moja kwa moja. Suala hili la mazingira ni suala mtambuko kitaifa na kimataifa. Kwa sababu hii, ni muhimu binadamu kuwa na uelewa wa kina kuhusu mazingira yake. Uelewa wa habari za mazingira hutegemea jinsi vyombo vya habari hutumia lugha wanaporipoti matukio ya kimazingira. Wanahabari wana uwezo wa kuchora hali halisi ya mazingira kwa kuwa lugha humwezesha mtumiaji wake kutoa na kuelewa aina tofauti za ujumbe.

Vyombo vya habari hutekeleza jukumu la kimsingi katika kutoa habari vikiwa na lengo la kuhamasisha jamii kuhusu masuala muhimu, Oduor (2016). Tafiti nyingi zimethibitisha kuwa habari kwenye vyombo vya habari ndicho chanzo kikuu au tegemeo kubwa la kupata taarifa kuhusu

masuala ibuka. Vilevile, ufahamu, imani na mielekeo ya wanajamii kuhusu mifumo ya sheria (na mambo mengine muhimu duniani) kwa kiwango kikubwa huumbwa na habari zinazotolewa na vyombo vya habari (Oduor, *ameshatajwa*). Kwa msingi huu, pana haja ya kuchunguza aina ya yaliyomo kwenye vyombo vya habari na athari ya habari hizo kwa jamii.

Gazeti la Taifa Leo husheheni habari za mazingira takriban kila siku. Wanahabari huteua vipengele vya lugha kiustadi ili kuwasilisha aina mbalimbali za ujumbe wa mazingira. Aina hizi tofauti za ujumbe wa mazingira zimejadiliwa katika sehemu inayofuata.

MADHUMUNI YA UTAFITI

Utafiti huu ulidhamiria kutathmini aina za ujumbe unaoibuliwa kutokana na matumizi ya lugha katika kuwasilisha habari za mazingira katika gazeti la *Taifa Leo* nchini Kenya. Lengo kuu kwa hiyo ni kuchanganua uteuzi wa vipengele vya lugha katika kuwasilisha habari za mazingira na jinsi unavyochangia utoaji wa aina tofauti za ujumbe katika taarifa za mazingira katika gazeti la *Taifa Leo*.

MBINU ZA UTAFITI

Utafiti huu ulidhamiria kutathmini aina za ujumbe unaoibuliwa kutokana na matumizi ya lugha

katika kuwasilisha habari za mazingira katika gazeti la *Taifa Leo* nchini Kenya. Lengo hili lilitimizwa kupitia matumizi ya habari za mazingira zilizochapishwa kwenye magazeti ya *Taifa Leo* nchini Kenya kuanzia Januari 2021 hadi Machi 2022. Utafiti ulishirikisha matini 47 za gazeti la *Taifa Leo* ambazo ziliateuliwa kimakusudi ili kupata data lengwa. Mbinu ya utafiti wa maktabani ilitumiwa ili kuchanganua taarifa za mazingira katika magazeti ya *Taifa Leo* yanayofahamisha masuala ya mazingira ili kupata data lengwa. Data ya utafiti huu iliwasilishwa kwa njia ya maelezo.

AINA YA UJUMBE

Utafiti huu ulibainisha kwamba kuna aina tofauti za jumbe ambazo ziliibuliwa wanahabari walipoteua lugha ili kueleza habari za kimazingira katika gazeti la *Taifa Leo*. Baadhi ya jumbe za kimazingira zilizojitokeza katika matini zilizochambuliwa zimefafanuliwa katika sehemu inayofuata.

Ujumbe wa Kimazingira wenye Maana Dhamirifu

Maana dhamirifu hujulikana pia kama maana ya kimatini. Maana dhamirifu hudhihirika kutegemea jinsi ujumbe unaowasilishwa katika lugha ulivyopangwa au kuratibiwa. Kimsingi ni kwamba maana dhamirifu inahusu upangaji wa vipengele vya kimawasiliano ambavyo huamua maeneo yanayosisitizwa. Upangaji huo hutegemea umuhimu wa mada, kiini na msisitizo (Cruse, 2010). Mifano ifuatayo iliyokusanywa kutoka katika gazeti la *Taifa Leo* inabainisha matini zenye kuwasilisha maana dhamirifu za kimazingira:

- *Njaa* yazuia mamia ya watoto kufika shuleni (T.L. 18/8/21 uk. 4)
- *Asilimia 10* huenda choo vichakani. (Homabay) (T.L. 12/8/21 uk. 4)
- *Hofu tele* nzige wakirejea Taita (T.L. 22/11/21 uk. 4)

- *Jeshi la nzige* lavamia ardhi meneo ya Samburu (T.L. 22/11/21 uk. 4)
- *Wafugaji wa msitu Boni* walalamikia kusumbuliwa na mbung'o wanaoleta maradhi (Lamu) (T.L. 12/8/21 uk. 5)
- *Wanafunzi* wazimia shuleni kwa njaa (T.L. 27/8/21 uk. 3)
- *Hofu* vimbunga vikiua watu 100 (New York) (T.L. 13/12/21 uk. 8)

Kimsingi mada za mifano ya hapo juu inadhihirisha ujumbe unaohusiana na masuala ya kimazingira unakusudiwa kutimiza dhamira fulani. Hata hivyo, kiundani kuna tofauti ya maana kutegemea mpangilio wa mada na kiini. Katika mfano wa 1 msisitizo upo kwenye njaa inayowazuia wanafunzi kwenda shuleni. Mwandishi wa makala angekuwa na dhamira tofauti huenda angesisitiza kitendo cha wanafunzi kutoenda shuleni. Katika mfano wa 2 msisitizo upo kwenye idadi ya watu wala sio kwenye kitendo cha uharibifu wa mazingira cha kwenda haja vichakani. Katika sentensi ya mfano wa 3 msisitizo unatiliwa kwa *Hofu tele* ilhali katika sentensi ya mfano wa 4 msisitizo upo kwenye wingi wa nzige waliovamia ambao wanarejelewa kama *jeshi la nzige*. Katika mifano yote ya 5, 6 na 7 msisitizo upo kwenye wafugaji kwenye msitu wa Boni, wanafunzi na hofu ya kimbunga mtawalia. Hata hivyo, mada inayorejelewa ni ileile moja kuhusu suala ya kimazingira. Licha ya tofauti ya msisitizo, kiini cha maana ni kinadhariwa kutimiza lengo la maana inayojitokeza katika matini. Kwa ujumla, lugha huteua na kupanga maneno kutegemea nini hasa kinachosisitizwa (Griffiths, 2006). Katika matini za kimazingira kilichosisitizwa ni majanga yaliyohusika, athari za majanga yenyewe au ujumbe muhimu uliotolewa na mwanahabari. Katika matini hizo, msisitizo wa taarifa za kimazingira unadhihirika kupitia sifa mbalimbali za kigrafolojia kama vile matumizi ya herufi kubwa, hati za mlazo, maandishi yaliyopoza au kupigia mstari maneno pamoja na matumizi ya wino uliokolezwa wa rangi nyekundu.

Ujumbe wa Kimazingira wenye Maana Akisifu

Maana akisifu hujulikana pia kama maana zalishi au maana fumano. Kimsingi, maana akisifu inahusiana na kauli ambazo zina maana nyingi au mseto wa maana. Maneno yenye maana nyingi au maneno ya kipolisemi huwa na maana akisifu (Cruse, 2010). Hata hivyo, huwa kuna maana kuu miongoni mwa maana mbalimbali zinazojitokeza. Hii ina maana kuwa kuna fahiwa fulani ya neno inayotamalaki ambayo hutawala fahiwa nyingine za neno hilo. Fahiwa zinazotawaliwa hufifia muda unapoendelea kuyoyoma na hatimaye hutoweka kabisa (Saeed, 2009). Kwa mfano neno ‘posho’ lilimaanisha chakula chochote kile lakini sasa linamaanisha marupurupu anayopewa mtu kwa ajili ya majukumu, takrima au usumbufu. Maana ya pili ndiyo inayotawala na kutamalaki ile ya awali. Maana akisifu hutokana na maana mbili au zaidi zilizobwiwa. Fahiwa moja ya neno hutuelekeza katika fahiwa nyingine (Cruse, 2010). Kwa kawaida maana moja huwa imeshika kani kimatumizi kiasi cha kwamba imehusishwa na kuzua maana zingine za ziada. Katika zama hizi za mabadiliko ya tabianchi yanayosababisha magonjwa hatari kama Corona kuna istilahi za zamani ambazo zilipata maana akisifu na maana halisia imefifia kimatumizi. Mifano ifuatayo iliyokusanywa kutoka katika gazeti la *Taifa Leo* inabainisha hali hiyo:

- Kuzima *barakoa* kwa waacha na njaa.
(T.L. 15/3/22 uk. 4)
- *Kafyu* haisadii kudhibiti usambazi wa covid-19.
(T.L. 15/5/21 uk. 8)
- *Kafyu* inafinya ila tutadhibiti tu hili janga kila mhusika akipokea chanjo.
(T.L. 8/10/21 uk. 10)
- Covid: Waziri azima hofu ya ‘*lockdown*’
(T.L. 16/12/21 uk. 1)
- Walevi sugu wanya *sanitaiza* kuzima kiu.
(T.L. 18/2/21 uk. 2)
- Ufuo wa umma sasa himaya ya ‘*masonko*’
(T.L. 13/10/21 uk. 5)

Mfano wa 8 unabainisha matumizi ya istilahi ‘*barakoa*’ ambapo zamani ilirejelea vazi la kufunika uso lililovaliwa na waigizaji ili kuafiki jukumu walilokuwa wakiigiza. Neno hili liliwanda kimaana katika zama za kuzuka kwa Corona ambapo lilitumika kwa maana ya vazi la kufunika mdomo na mapua ili kujikinga na maambukizi ya Covid-19 kutoka kwa watu waliokaribu kupitia upumuaji hewa. Maana hii inatokana na kuhusisha matumizi ya vazi la uigizaji na vazi la kiafya kutokana na dhana ya Kiingereza ‘*mask*’. Mifano ya 9 na 10 inaakisi istilahi ya pili ‘*kafyu*’ iliyotoholewa kutoka kwa Kiingereza yaani ‘*curfew*’. Zamani, neno *kafyu* lilimaanisha kutangazwa kwa hali ya hatari ambako kulidhibiti muda na wakati wa kutoka na kurudi nyumbani kwa ajili ya usalama. *Kafyu* ilitumiwa kudhibiti shughuli za watu katika eneo fulani kutokana na sababu za kiusalama. Katika zama za kuzuka kwa Corona, neno *kafyu* lilipata maana mpya na kurejelea hali ya serikali kuzuia watu kusafiri kutoka sehemu moja hadi nyingine na kutangamana na watu wa maeneo mengine ili kudhibiti kuenea kwa ugonjwa unaombukizwa kwa kasi. Sababu kuu za kuwepo kwa *kafyu* katika hali hii sio za kiusalama bali za kiafya. Mfano wa 12 unaonyesha istilahi ‘*sanitaiza*’ iliyopata maana mpya zama za maambukizi ya Corona. Awali neno hili halikutumika sana katika jamii lakini lilitumiwa katika sajili ya hospitali kurejelea dawa ya kuua viini vinavyosababisha ugonjwa ambayo ni ‘*sanitiser*’ katika Kiingereza. Katika muktadha wa maambukizi ya kasi ya Corona neno hilo lilitumika kwa maana hiyohiyo ya awali lakini pia kukabuniwa kitenzi ‘*kusanitaizi*’ au kutakasa mikono kwa kutumia dawa ya kuua viini vinavyosababisha Covid-19. Katika mfano wa 13 neno ‘*masonko*’ limetumiwa kurejelea mabwenyenye wanaomiliki mali nyingi. Neno hili la msimu linatokana na jina kilakabu alilojipa aliyekuwa gavana wa jiji la Nairobi bwana Mike Mbuvi ‘*Sonko*’.

Ujumbe wa Kimazingira wenye Maana Athirifu

Maana athirifu hujulikana pia kama maana shawishi. Maana athirifu huhusiana na hisia au

mielekeo ya mzungumzaji kuhusu hadhira yake au mada anayoizingatia katika mawasiliano. Maana athirifu hubainika kupitia kwa uteuzi wa maneno (Saeed, 2009). Kuna baadhi ya maneno ambayo huashiria hisia chanya kwa mfano: upendo, uzuri, furaha na bashasha. Kwa upande mwingine kuna maneno yanayoibua hisia hasi kwa mfano kero, ghadhabu, chuki, na bughudha (Cruse, 2010). Vihisishi hudokeza hisia za kiakili za mzungumzaji kwa mfano: hisia za furaha: oyee, oyaa; hisia za huzuni: pole, hamadi; hisia za mshtuko: afanalek, la, lo, alaa, amaa, aisee; hisia za mshangao: aa, eti, ati, salale, ajabu, kumbe, lahaula; hisia za bezo: aka, zii, sasa.

Kuna wakati ambapo lugha hudokeza hisia na mielekeo na watumiaji kuhusu maana ya kuzungumzia. Aina hiyo ya lugha hudokeza na kutoa fununu kumhusu mshiriki. Kupitia lugha ni rahisi kubainisha mitazamo kuhusu washirika (Kearns, 2000). Lugha aidha inaweza kuonesha dharau, furaha, mshangao au hata huzuni. Hali hizi ndizo ambazo hutuelekeza katika hisia za wahusika. Aghalabu maana ya kihisia hutegemea aina nyingine za kimaana kama vile maana bwiwa, maana ziada na maana kimtindo. Mara nyingi maana kiuathirifu hubainishwa kupitia matumizi ya viingizi au vihusishi ambavyo hutokea katika mawasiliano. Viingizi ni maneno ambayo hayana jukumu lingine lolote ila tu huibua hisi na kuathiri maana

- Njaa yatesa licha ya serikali kutoa sh 2B!
(T.L. 30/9/21 uk. 2)
- Corona: Nairobi *kiazimoto*!
(T.L. 31/3/21 uk. 1)
- Corona yatimua watu ofisini!
(T.L. 25/3/21 uk. 3)
- Kafyu yaanza kwa *machozi*!
(T.L. 8/10/21 uk. 1)
- Raia njaa tu vigogo siasa tu!
(T.L. 3/2/21 uk. 2)
- JOTO: Jua lawaka Mombasa!
(T.L. 10/12/21 uk 6)

Mfano wa 14 unakusudia kuwasilisha hisia za mshangao unaoonyesha kinaya. Kwamba serikali imetoa kima cha shilingi bilioni mbili kuzuia njaa nchini lakini raia bado wanahangaishwa na janga hilo. Mfano wa 15 unadhihirisha matumizi ya neno '**kiazimoto**' ambayo ni ya kiistiari. Jiji la Nairobi linalilanganishwa na kiazimoto ambacho kinaweza kumchoma mlaji kinywani kikiwa kingali moto. Hali hii inonyesha kuwa jiji la Nairobi lilikuwa kitovu cha maambukizi ya Corona. Hii ndio sababu ya kutangazwa kwa kafyu katika jiji hilo na viunga vyake. Kwa kutumia kihisishi, mwandishi wa matini anatoa tahadhari kwa wasomaji wawe makini. Hisia zinazotolewa katika kauli hiyo ni zile za kutahadharisha. Mfano wa 16 unabainisha matumizi ya tashihisi ambapo Corona inapewa sifa za kibinadamu yaani uwezo wa kutimua watu kutoka ofisini. Kauli hiyo inakusudia kutoa hisia za kutamauka zinazoonyesha kuwa licha ya watu hao kutaka kubaki maeneo yao ya kazi kujikimu, haingewezekana kutokana na maambukizi ya kasi ya Corona.

Mfano wa 17 unatumia neno '**machozi**' kitaashira kurejelea majonzi au mateso ambayo wananchi walikumbana nayo mikononi mwa polisi siku ya kwanza wakitekeleza amri ya kafyu. Watu wengi waliokaidi amri hiyo walidhulumiwa kwa kupigwa, kutiwa mbaroni na kuwekwa katika vituo vya kuzuilia walioshukiwa kuwa wameambukizwa Corona. Hisia zinazowasilishwa ni zile za huzuni na kilio. Mfano wa 18 unakusudia kuwasilisha hisia za chukizo na kukereka kwa raia wanaoangamizwa na njaa huku wanasiasa wakiendelea na shughuli za siasa. Kwa upande mwingine, mfano wa 19 unaakisi hisia za mshangao kuhusu jua linalowaka kwa namna isiyokuwa ya kawaida na kusababisha joto jingi.

Ujumbe wa Kimazingira wenye Maana Kimtindo

Maana ya kimtindo hujulikana pia kama maana ya kijamii. Maana ya kimtindo au ya kijamii hudhihirika wakati ambapo ruwaza fulani ya unenaji, aina fulani ya lugha au aina fulani ya uneni inahusishwa na muktadha mahususi wa

kijamii. Ni jambo la kawaida kwamba uteuzi wa maneno na miundo wa mzungumzaji hudhihirisha usuli wake wa kijamii, kieneo, kijiografia na hata kiuchumi (Griffiths, 2006). Uteuzi huo unaweza pia kuthibitisha kiwango cha kufahamiana kilichopo baina ya mzungumzaji na mpokezi wa ujumbe. Msisitizo huwa kwenye mitindo mbalimbali inayotofautiana ambayo inaweza kutumiwa na mwandishi wa makala (Cruse, 2010). Mifano ifuatayo inaonyesha matini za kimazingira zenye maana za kimtindo iliyokusanywa kutoka kwa gazeti la *Taifa Leo*:

- Wakenya njaa viongozi *wakipiga domo* (T.L 3/2/21 uk 1)
- Kuku wa kienyeji bado *simaku* sokoni (T.L. 26/1/22 uk 17)
- Serikali na wanasisia *wajitia hamnazo* njaa ikiua wakazi Marsabit (T.L. 24/1/22 uk. 4)
- Wafugaji sasa *walia kupunjwa* na serikali (T.L. 5/11/21 uk. 4)
- Janga la njaa *njiani* kutokana na tishio la Corona duniani. (T.L. 27/3/21 uk. 3)
- Uuaji nzige *kutoka angani* wasitishwa (Garissa) (T.L. 9/2/21 uk. 4)
- *Njaa ya nzige* yaanza kuuma Tana River (T.L. 28/3/21 uk. 6)
- Baadhi ya wakazi katika maeneo yaliyoathiriwa na njaa *wasubiri kifo* tu. (T.L. 30/9/21 uk. 2)
- Covid: Kifo cha polisi *chaanika* mahangaiko (T.L. 2/9/21 uk. 4)
- Biashara haramu *kuzimwa* Ziwhani Victoria (T.L. 9/2/21 uk. 4)

Mfano wa 20 unabainisha matumizi ya nahau kuonyesha utepetevu wa viongozi wanaopuza raia kwa kujihusisha na siasa wakati wanakumbwa na njaa. Mfano wa 21 unabainisha matumizi ya lugha ya kiistiari, kuku wa kienyeji

wanalinganishwa na simaku ambayo *huvuta* vitu karibu. Hii ina maana kuwa kuku hao huwavutia sana wateja sokoni. Katika mfano wa 23 kauli ‘walia kupunjwa’ inaonyesha masikitiko ya jamii za wafugaji zilizohujumiwa na serikali. Katika mfano wa 24 matumizi ya neno ‘*njia*’ ni ya kitaashira kuonyesha hali ya kuja. Hii inamaana kuwa kuna kufuatana kwa majanga mawili yanayozungumiwa. Janga linalotangulia ni Corona inayoathiri shughuli za kilimo na kusababisha njaa. Mfano wa 26 unaakisi kauli ‘*njaa ya nzige*’ inayorejelea njaa iliyosababishwa na uharibifu wa mazao na mimea ulifanywa na nzige. Hii inamaanisha kuwa janga la nzige lilitangulia kisha likasababisha janga la njaa Tana River. Matumizi ya kauli ya kitamathali ‘*kusubiri kifo*’ katika mfano wa 27 yanaashiria kutamauka wa wakazi wa Tana River kwa kukosa la kufanya kukabili janga la njaa. Kwa upande mwingine, matumizi ya kitenzi ‘*anika*’ katika mfano wa 28 yanaonyesha hali ya kufichua shida zinazokabili wafanyakazi katika idara ya polisi. Matumizi ya kitenzi ‘*zima*’ katika mfano wa 29 yanaashiria hali ya kumaliza jambo kabisa.

Ujumbe wa Kimazingira wenye Maana Halisi

Ujumbe wenye maana halisi ni ule unaoakisi maana ya kimsingi au maana ya kimantiki ya matini. Hii ndiyo maana ya kwanza na ya kawaida ya matini ambayo hufafanuliwa kwa hali ya kawaida bila kufumbata ujumbe fiche (Saeed, 2009). Hii ina maana kuwa matini huwa na ujumbe wenye maana ambayo haijaathiriwa kwa njia yoyote ile na muktadha wala hisia zinazohusiana na tukio la mawasiliano (Griffiths, 2006). Kimsingi, kuna maana halisi ya kila neno ambayo huchukuliwa kuwa inajulikana miongoni mwa wanajamii wanaozungumza lugha fulani wanaokusudiwa kuupokea ujumbe unaowasilishwa (Kearns, 2000). Kutokana na hali kuwa matini za kimazingira hutumia lugha ya kisayansi ambayo ni rasmi, matumizi ya lugha ya kitamathali ni machache; badala yake kuna matumizi ya lugha ya kawaida inayowasilisha maana halisi.

Maana halisi katika matini za kimazingira ilibainishwa kutokana na maneno yaliyotumiwa

na wanahabari katika sentensi. Kimsingi ni kuwa wasomaji wanatarajiwa kuipata aina hii ya maana kwa njia ya moja kwa moja bila utata wowote. Maana halisi katika matini za kimazingira ilikuwa msingi wa mawazo waliyonayo wanajamii kuhusu dhana, vitu na hali mbalimbali za kimazingira katika jumuiia-lugha wanamoishi. Kwa mfano matini zilizozungumza kuhusu uharibifu wa misitu Mau, ugonjwa wa Corona na kubadilika kwa tabianchi ulitolewa kwa njia ya moja kwa moja ili kueleweka kwa urahisi na hadhira.

- Ukame: Viwanda vyafungwa mahindi yakisosekana (T.L. 22/1/22 uk. 3)
- Ni kuni na makaa baada ya bei ya gesi kupanda (T.L. 1/3/22 uk. 4)
- Uvamizi wa mbung'o Kwale unaibua hofu (T.L. 26/3/22 uk. 7)
- Ukame watisha wafugaji Mwingi kwa kukosa lishe (T.L. 13/1/22 uk. 5)
- Mafuriko yasababisha vifo na uharibifu wa mali (T.L. 22/7/21 uk. 6)
- Watu 21 wafa kwenye mkasa wa barafu (T.L. 10/1/22 uk. 8)
- Pwani: Kiangazi chaleta maafa (T.L. 16/9/21 uk. 4)
- Utafiti kuhusu hatari ya ziwa Victoria usipuuzwe (T.L. 26/10/21 uk. 8)
- Serikali imeshindwa kutulizamakali ya njaa (T.L. 18/11/21 uk. 7)

Mifano ya 30 hadi 38 inaakisi matumizi ya maana halisi inayotokana na matumizi ya kawaida ya lugha. Mada za mifano hiyo zinazungumzia matukio ya kimazingira kuhusu ukame, kawi, uvamizi wa wadudu waharibifu, mafuriko, majanga ya kiasili, kiangazi, na njaa kwa kutumia lugha ya kawaida. Maana halisi hudhihirika kwa wasomaji kwa njia ya moja kwa moja bila utata wa aina yoyote. Maana halisi ndiyo msingi wa mawasiliano wa habari za mazingira

zinazowalenga wasomaji wa kawaida katika jamii. Isitoshe, maana halisi hutokana na mfumo wa kimofolojia na kisintaksia; kwa pamoja mifumo hii humwezesha mtumiaji wa lugha kutambua sifa bainifu za kila neno na dhana inayorejelewa katika matini ya kimazingira. Matini zote za kimazingira zilizochunguwa katika utafiti huu kutoka katika gazeti la *Taifa Leo* ziliakisi ujumbe uliosheheni maana halisi. Hata hivyo, wanahabari walichanganya lugha ya kawaida na lugha ya kitamathali pamoja na lugha ya kitaaluma ili kutimiza malengo fulani ya kimawasiliano.

Ujumbe wa Kimazingira wenye Maana Ashirifu

Matini za kimazingira zilizochunguzwa katika utafiti huu zilisheni ujumbe wenye maana ashirifu. Ujumbe wenye maana ashirifu ni ule ulio na maana matlaba au maana ya ziada. Hii ina maana kuwa kuna maana ya ziada iliyoshehenezwa katika matini ya kimazingira ambayo inahitaji jicho la kimakini ili kupata maana hiyo iliyoghubikwa (Saeed, 2009). Kimsingi, maana ashirifu hujumuisha vipengele vya maana halisi ya matini pamoja na ufasiri wa kibinafsi wa mtu wa kile ambacho kinawasilishwa katika kimawasiliano na mtunzi wa matini (Cruse, 2010). Hali hii inamaanisha kuwa wanahabari walioumba matini za kimazingira zenye ujumbe wa maana ashirifu hawakumlenga msomaji wa kawaida katika jamii bali sehemu fulani ya wasomaji wenye tajriba na uzoefu wa kufasiri na kuelewa ujumbe uliokusudiwa. Ufasiri huo hutegemea tajriba ya kibinafsi ya mpokezi wa ujumbe. Hii ina maana kuwa maana ashirifu hutofautiana kutoka kwa mtu mmoja hadi mwingine kutegemea tajriba ya mtu katika mawasiliano yanayotendeka (Cruse, 2010). Hali hii, ilibainika katika matini za kimazingira katika gazeti la *Taifa Leo* wakati ambapo ujumbe, kwa mfano, uliowalenga wataalam wa mazingira, wataalam wa afya, wanazuoni, watu wazima na aina nyingine za hadhira zenye tajriba fulani. Safu za kisayansi kama vile Shina la Uhai, Afya ya Jamii, Kilimo, Sayansi na Mazingira na Akilimali zililenga hadhira ya aina hiyo Maana ashirifu

inaweza pia hutofautiana pia kutoka jamii moja hadi nyingine (Kearns, 2000).

Utafiti huu ulibainisha kuwa matumizi ya istiari, methali, nahau na tamathali nyingine za usemi katika matini za kimazingira zilinuiwa kuibua sifa za ziada za kisemantiki ambazo zilihusiana na maana ashirifu. Kwa mfano maana ya methali na tamathali za usemi inatokana na uashirifu. Katika matini za aina mbalimbali huwa kuna taashira ambazo huwa na maana ashirifu inayotofautiana kutoka utamaduni mmoja hadi mwingine. Kwa mfano katika jamii ya Waswahili ‘sungura’ huchukuliwa kama ishara ya ujanja naye ‘kobe’ akasimamia hekima. Kwenye jamii za kimagharibi ‘mbweha’ ndiye ishara ya ujanja. Mifano ifuatayo ya matini zenye maana ashirifu ilikusanya kutoka katika gazeti la *Taifa Leo*:

- Covid, joto kali *zatumbukiza* Olimpiki katika hali ya *mshikemshike* (T.L. 21/7/21 uk. 1)
- Desturi ya aina yake kisiwani Lamu inayozipatia mashua ‘*uhai*’ baharini. (T.L. 22/7/21 uk. 7)
- Nia *njema* inahitajika kukabiliana na janga la ukame. (T.L. 29/9/21 uk. 8)
- Kongoni wafurika Kenya ‘*kujaza dunia*’ (T.L. 7/7/21 uk. 2)
- Radi yaua 60 wakiwemo 11 waliokuwa *wakipiga ‘selfie’* (T.L. 13/7/21 uk. 5)
- Chombo *chapiga jeki* unyunyiziaji maji (T.L. 5/1/22 uk. 16)
- Stima: Uhuru *aenjoi* Wakenya. (Rais Kenyatta ametoa ahadi ya kupunguza gharama kubwa ya nguvu za umeme tangu mwaka wa 2018. (T.L. 5/1/22 uk. 1)
- Ndovu wenye *kiu* watatiza amani vijijini (T.L. 20/7/21 uk. 2)
- Corona bado *yatesa* (T.L. 6/1/22 uk. 8)

Katika mfano wa 39 kitenzi ‘tumbukiza’ kina maana ya ziada inayoashiria kuweka kitu katika hali tatanifu. Neno ‘uhai’ katika mfano wa 40 linaashiria kufanya kitu kiwe kipya. Kwa upande wake, kauli ‘kuwa na nia njema’ iliyotumika katika mfano wa 41 inaashiria kubadili mawazo kuhusu kusudi la kufanya jambo. Katika mfano wa 42 kauli ‘kujaza dunia’ inaashiria kuongezeka idadi kwa kuzaana. Kauli ‘kupiga selfie’ katika mfano wa 43 inarejelea kitendo cha kujipiga simu kwa kutumia ckamera ya simu. Matumizi ya maneno ‘piga jeki’, ‘enjoi’, ‘kiu’ na ‘tesa’ katika mifano ya 44, 45 na 46 mtawalia yaashiria maana ya ziada ya maneno hayo. ‘Kupiga jeki’ ni kuinua hali ya kitu fulani. ‘Kuenjoi mtu’ ni kauli ya sheng inayomaanisha kudanganya au kuhadaa mtu. ‘kuwa na kiu’ kunamaanisha kuwa na haja ya kunywa maji nalo neno ‘kutesa’ katika mfano wa 47 ni msimu unaomaanisha kusababisha kero au bughudha. Kimsingi, maana ziada ni jumla ya maana zote ambazo hurejelewa au huhusishwa na neno fulani. Maana ziada ni maana ambayo hujengwa kutokana na maana bwiwa na kuongezewa sifa zaidi ambazo kirejeleo kinatarajiwa kuwa nazo. Ni maana iliyo pevu zaidi kuliko ya maana halisi. Maana ashirifu au sifa zaidi hutokana na matarajio ya kisaikolojia na kijamii kuhusiana na kirejelewa.

HITIMISHO

Sehemu hii imefafanua ujumbe ulioibuliwa kutokana na matumizi ya lugha katika uwasilishaji wa taarifa za mazingira katika gazeti la *Taifa Leo*. Ni bayana kwamba lugha humpa mtu uwezo wa kueleza hali au jambo fulani jinsi alionavyo na kulielewa. Aidha, humpa uhuru wa kulipa jambo husika umbo au sura maalumu na kuifanya hadhira yake kushiriki ila kwa mbali jambo hilo. Kando na hayo, lugha ina uwezo wa kuibua hisia na mitazamo tofauti miongoni mwa hadhira. Hisia na mitazamo hii ina uwezo wa kubadili tabia za hadhira husika. Kimsingi ni kuwa, aina tofauti za ujumbe wa mazingira katika gazeti la *Taifa Leo* huathiri wasomaji wa gazeti hili kuhusiana na jinsi wanavyotangamana na mazingira yao.

MAPENDEKEZO

Utafiti huu umebainisha kwamba wanahabari katika gazeti la *Taifa Leo* walifaulu kuwasilisha habari za mazingira kwa kuteua vipengele maalum vya lugha. Pamoja na ufanisi wa kimawasiliano baina ya mwandishi wa habari na msomaji wa taarifa za mazingira, mtafiti aligundua kwamba katika juhudi za kueleza matukio ya kimazingira katika gazeti la *Taifa Leo* wanahabari walikosa kuzingatia mambo ambayo ni ya kimsingi katika utoaji wa habari. Mambo hayo yanahusu makosa ya tahajia na kisarufi. Makosa ya aina hii yana uwezo wa kutatiza mawasiliano kwani hayaangazii maana iliyokusudiwa na mwandishi. Hili linaashiria kuwa msomaji wa matini zenye makosa ya tahajia na kisarufi hataelewa ujumbe na hivyo hatakuwa na ufahamu utakaomwezesha kutangamana na mazingira yake ipasavyo. Kutokana na haya, waandishi wanashauriwa kuhariri kazi zao wenyewe kwa makini ili kuepuka makosa ya aina hii ambayo hupotosha ujumbe unaotolewa.

MAREJELEO

- Cruse, D.A. (2010). *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Griffiths, P. (2006). *English semantics and pragmatics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Kearns, K. (2000). *Semantics: modern linguistics series*. London: Palgrave Macmillan (UK)
- Saeed, J. (2009). *Semantics*. Malden: Wiley-Blackwell Publishers.
- Oduor, J.A.(2016). *An analysis of Kenya's mainstream print media's usage of objectification and anchoring to represent the kenyan international criminal court cases in the Daily Nation and the Standard news articles*. MA Thesis, Maseno University, Unpublished.